Ks. Józef KRUKOWSKI

KOŚCIÓŁ A PAŃSTWO DEMOKRATYCZNE

Pod powyższym tytułem Wydział Nauk Prawnych Towarzystwa Naukowego KUL zorganizował w dniach od 29 XI do 6 XII 1991 r. serię wykładów publicznych. Na wybór tematu wpłynął kierunek przemian społeczno-politycznych, jakie dokonują się w Polsce, oraz postawa Kościoła katolickiego wobec tych przemian. Najogólniej mówiąc, Kościół w tym procesie zachowuje swoją tożsamość, natomiast zmiany zachodzą po stronie państwa. W konsekwencji powstaje problem, w jakim stopniu te zmiany znajdują swój wyraz w relacjach między Kościołem i państwem. Problematyka ta była rozpatrywana w trakcie wykładów przede wszystkim w aspekcie prawnym. Wygłoszono sześć wykładów, z których każdy posiadał własny wątek problemowy.

Pierwszy wykład, poświęcony problematyce duszpasterstwa wojskowego, wygłosił ks. bp Sławoj L. Głódź, pierwszy biskup polowy Wojska Polskiego III Rzeczypospolitej. Zwrócił uwagę na dwie kwestie: poszanowania prawa człowieka do wolności sumienia i religii w Wojsku Polskim oraz struktur i zadań duszpasterstwa wojskowego. Zmiany ustrojowe, polegające na przechodzeniu od totalitaryzmu komunistycznego do demokracji, znajdują szczególny wyraz w stabilizacji struktury organizacyjnej duszpasterstwa wojskowego mającego na celu umożliwienie żołnierzom korzystania z posługi duszpasterskiej zgodnie z ich przekonaniami religijnymi. Problematykę tę ks. bp Głódź omówił w oparciu o najnowsze postanowienia Stolicy Apostolskiej z 21 I 1991 roku (*Dekret Kongregacji do Spraw Biskupów powołujący na nowo do istnienia Ordynariat Wojskowy, czyli Polowy w Polsce* i *Statut Ordynariatu Wojskowego, czyli Polowego w Polsce*). Zabezpieczenie należytej opieki duszpasterskiej w Wojsku Polskim stwarza potrzebę zaangażowania nowych kapelanów wojskowych oraz utworzenia seminarium duchownego, które w przyszłości będzie przygotowywać kapelanów wojskowych.

Drugi wykład: *Ustrój polityczny III Rzeczypospolitej Polskiej według projektu konstytucji Senackiej Komisji Konstytucyjnej* został wygłoszony przez wicemarszałka Senatu RP panią prof. dr hab. Alicję Grześkowiak, przewodniczącą wymienionej Komisji poprzedniej kadencji. Problematyka konstytucyjna wchodzi w zakres ogólnego tematu „Kościół a państwo demokratyczne" w tym sensie, iż Senacka Komisja Konstytucyjna uznała, że wartości chrześcijańskie stanowią trwały fundament, na którym należy oprzeć ustrój III Rzeczypospolitej. Afirmacja tych wartości powinna znaleźć swój wyraz w uznaniu, iż w relacji państwo-człowiek wartością pierwotną i nadrzędną jest człowiek, państwo zaś jest wartością wtórną, która ma służyć człowiekowi pomocą w osiąganiu dobra wspólnego. Afirmacja ta ma znaleźć swój wyraz w języku normatyw-

nym w formie katalogu podstawowych praw człowieka i obywatela oraz w układzie relacji między najwyższymi organami władzy państwowej. Należy zauważyć, iż omawiany projekt konstytucji stanowi ważny wkład katolików polskich w proces legislacyjny, zmierzający do zbudowania nowego systemu prawa polskiego, zakotwiczonego w systemie wartości ludzkich i zarazem chrześcijańskich.

Trzeci wykład: *Uwagi na temat Kościół – państwo demokratyczne* wygłoszony został przez prof. dr. hab. Władysława Findeisena, senatora RP. Autor przedstawił najpierw podstawowe założenia doktrynalne – zawarte w nauczaniu Soboru Watykańskiego II i papieży posoborowych – na temat relacji zachodzących między Kościołem i państwem, a następnie zwrócił uwagę na postulaty ich zastosowania w Polsce na obecnym etapie przemian ustrojowych oraz trudności, jakie napotyka afirmacja wartości chrześcijańskich w prawie polskim. Dyskusja nad tym referatem dotyczyła głównie problematyki prawnej ochrony życia dziecka poczętego w kontekście polemiki, jaka zarysowała się między zwolennikami i przeciwnikami projektu ustawy, który był rozpatrywany przez parlament poprzedniej kadencji.

Czwarty wykład na temat: *Demokracja chrześcijańska a demokracja laicka* wygłosił prof. dr hab. Ryszard Bender, senator RP. Autor przedstawił w aspekcie historycznym główne wskazania zawarte w nauczaniu Kościoła na temat ustroju demokratycznego państwa oraz ugrupowania polityczne, które powstały w Europie Zachodniej oraz w Polsce dla realizacji tych założeń w życiu społeczno-politycznym. Najwięcej uwagi poświęcił trudnościom, jakie napotykały te ugrupowania w Polsce w okresie dyktatury komunistycznej, i nowym możliwościom, jakie zarysowują się w III Rzeczypospolitej. Obecnie – zdaniem prof. Bendera – toczy się walka o to, jaka będzie w Polsce demokracja: chrześcijańska czy laicka? Przyszłość naszej demokracji w dużej mierze jest uzależniona od tego, czy ugrupowania polityczne nawiązujące w swoich programach do katolickiej nauki społecznej stworzą silną koalicję parlamentarną i efektywny program reform społeczno-politycznych i gospodarczych.

Kolejny wykład: *Prawna zmiana ustroju państwa polskiego* przedstawił prof. dr hab. Wojciech Łączkowski, sędzia Trybunału Konstytucyjnego. Autor wskazał, iż przed sądownictwem polskim, a także administracją na obecnym etapie stoi bardzo trudny do rozwiązania problem: jak należy stosować ustawy uchwalone w PRL, za których pośrednictwem władze komunistyczne usiłowały narzucić ład totalitarny i ideologię marksistowską? Istnieją różne możliwości rozwiązania tego problemu. Jedni twierdzą, iż skoro Polska jest „państwem prawa”, to zanim zostaną uchwalone nowe ustawy przez parlament demokratyczny, należy stosować stare ustawy w takim znaczeniu, jakie zostało im nadane przez władze komunistyczne. Inni zaś twierdzą, iż skoro ustawy wydane w okresie od 1939 roku do 1989 roku nie pochodzą od suwerennej władzy państwa polskiego, to należy wydać deklarację mówiącą, iż nie obowiązują one w Polsce demokratycznej. Obydwa rozwiązania są czysto pozytywistyczne. Trzecie, bardziej umiarkowane stanowisko zajmują ci, którzy twierdzą, iż stare ustawy należy obecnie poddać „puryfi-

kacji", czyli w procesie wykładni nadać im znaczenie zgodne z wolą aktualnego prawodawcy. Prof. Łączkowski w zasadzie opowiada się za przyjęciem tego trzeciego rozwiązania. Wszakże aplikacja tej opinii w praktyce natrafia na poważne problemy natury merytorycznej i formalnej. Podstawowy problem w tej materii stwarza ustalenie kryterium, według którego należy „oczyszczać" przepisy powojennego systemu prawa polskiego, które w drastyczny sposób odbiegają od norm demokratycznego państwa prawnego, a tym samym są niesprawiedliwe. Zachodzi tu konieczność – zdaniem prof. Łączkowskiego – odwołania się do norm prawa naturalnego, jako kryterium nadrzędnego w stosunku do prawa pozytywnego.

Szósty, a zarazem ostatni wykład w tym cyklu *Państwo wyznaniowe czy świeckie?* przedstawił ks. prof. dr hab. Józef Krukowski. Treścią referatu była geneza dylematu, jaki zarysowany został w jego tytule, oraz sposób jego rozwiązania w projektowanej konstytucji III Rzeczypospolitej. Dylemat ten stawiany jest w polskiej prasie laickiej tendencyjnie w celu narzucenia społeczeństwu błędnego poglądu. Twierdzi się mianowicie, iż skoro Episkopat Polski ma zastrzeżenia co do propozycji nadania państwu polskiemu charakteru państwa świeckiego, to znaczy, że chce narzucić naszemu społeczeństwu archaiczny model państwa wyznaniowego. W rzeczywistości Episkopat Polski nie postuluje wcale, aby nadać współczesnemu państwu polskiemu charakter państwa wyznaniowego, ale domaga się, aby w systemie prawa polskiego były respektowane wartości chrześcijańskie, zakorzenione w tysiącletniej kulturze polskiej. Problematyka ta podejmowana jest szczególnie w kontekście dyskusji nad projektem konstytucji III Rzeczypospolitej. Aby zapobiec nieporozumieniom, jakie mogą powstać w wyniku wpisania wieloznacznej formuły „rozdziału Kościoła od państwa" do konstytucji III Rzeczypospolitej, zdaniem autora wykładu, należy wpisać bardziej szczegółowe zasady: poszanowania równości podstawowych praw Kościoła katolickiego i kościołów mniejszościowych, które mają uznanie ustawowe; poszanowania wzajemnej autonomii i niezależności Kościoła i państwa w wypełnianiu swoich zadań; zgodnego współdziałania Kościoła i państwa względem osoby ludzkiej, porozumienia jako metody regulacji stosunków między Kościołem i państwem. Porozumienie to w odniesieniu do Kościoła katolickiego winno przyjąć formę konwencji międzynarodowej. Nadto w katalogu podstawowych praw człowieka i obywatela winna być zamieszczona gwarancja wolności sumienia i wyznania swoich przekonań religijnych w życiu prywatnym i publicznym. W dyskusji nad tym referatem zwrócono uwagę na to, jakie stanowiska w tej materii zajmują poszczególne ugrupowania laickie.

Z omówionych wyżej referatów i z głosów w dyskusji, nasuwają się pewne spostrzeżenia i wnioski natury ogólnej.

1. W ujmowaniu relacji między Kościołem i państwem zawsze należy odróżnić dwie płaszczyzny, a mianowicie: płaszczyznę instytucjonalną, jaka istnieje między dwiema społecznościami odrębnej natury (Kościół i państwo), do których należą jednocześnie ci sami ludzie, i płaszczyznę relacji wewnątrzpaństwowych, jakie zachodzą między poszczególnymi ludźmi wierzącymi,

członkami Kościoła i państwem, którego są obywatelami.

2. W pojmowaniu i ustalaniu tych relacji w języku prawnym należy pokonać pewne obciążenia, jakie pozostały po systemie totalitaryzmu komunistycznego. Szczególnym przejawem takiego obciążenia jest traktowanie Kościoła jako jednego z elementów struktury politycznej i redukowanie uniwersalnej misji duchowej Kościoła do funkcji politycznej.

3. W pojmowaniu zasady praworządności – zarówno w procesie tworzenia, jak i stosowania ustaw – należy odejść od czysto pozytywistycznego rozumowania, a przejść do praworządności materialnej. Inaczej mówiąc, należy dążyć do tego, aby nasze prawo stanowione zawsze służyło osiągnięciu określonych wartości ludzkich.

4. Prawo stanowione ma służyć osiąganiu obiektywnych wartości zakorzenionych w kulturze narodowej. W przypadku narodu polskiego jest to system wartości chrześcijańskich.